

ШЫН

№ 58
(18333)

2013 чылдың
МАЙ 23,
четверг
Садар өртээ 5 рубль

e-mail: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

<http://shyn.ru>

Школаларда онза байырлал

СӨӨЛГҮ КОНГА КЫҢГЫРАДЫР ЭДИП ТУРДА...

Сөөлгү конга эдип тур. Кызылдың № 1 школазының доозукчулары байырдыг чыскаалда.

Частың база бир кайгамчык байырлалдарының бирээзи — школачы сөөлгү конга. Ол башкыларга, ылаңгыя школачы доозуп турар доозукчуларга, өөрүнчүт болгаш бичи муңгаранчыг байырлал. Бо чылын республиканың шупту школаларына сөөлгү конганың байырлыг

чыскаалдары дүүн, май 22-де, болуп эрткен. Найысылалдың школаларында школачылар чаңчыл болган байырланчыг каас-чараш хептерин кеткен, арыннарында омак-хөглүг хүлүмзүрүт-лер чайынналып хыпкан, эш-өөрү-биле чыгып турганнар.

Хамыктың онза кичээнгеин олоның доозукчу класстарының реникчилери сорунза дег хаара тукан. Доозукчу кыстар маңган ак баартыктарлыг, чаштарын панчы аажок кылдыр бооп гаш, денди улуг ак-ак бантиктер-ле каастап алганнар, а оолдар ражы кончуг костюмнарлыг, утларның чанында езулуг эрлер арган турарлар. Чүгле өөреник-лерниң арын-шырайында хүлүм-рүг долган звес, а башкыларның, кылган ада-иелерниң өөрүшкүзү утлары-биле деңге-ле кызыгаар ж дээрзи көскү. **Кызылдың № 5 кола-гимназиязының** байырлыг чыскаалы хөгжүм-биле эгелээн. Байырлалдың башкарыкчылары 2013 чылдың доозукчу класстары-ларның удуртукчу башкылары-биле элчег езугаар чалаан. Бо чы-ын гимназияны ниитизи-биле чеди-ги класс доозуп турар. Оларның аны — 150. Класс аагы-биле өөре-икчилер тодаргай улаганышкынныг өренип турганнар.

Владимир Ооржак номчул таныш-тырар мурнунда, Тываның Баштыңы Шолбан Валерьевич Кара-оолдун байыр чедиришкенин чедирген. «Школачы чылдар доозулган. Чаа амыдыралыңар эгелээн. Харыс-алгалыг болгаш шиптирлиг болунар, чүге дизе силерден бистиң чурту-вустуң сайзыралы улуг хамааржыр. Чедип алган чедишкенинериңерге доктаавайн, улаштыр хөгжүнер, каяа-даа тергин болурунче чүт-күлдүг болунар. Силерге билиг бер-ген, силер дээш сагыш човап чо-раан болгаш силерге идегеп чораан улустарыңарны кезээде сактып чорунар» — деп республиканың Баштыңының байыр чедиришкенин-ден дыңалган.

Школачы чылдар. Олар бир дугаар парта, бир дугаар ном, бир дугаар башкыдан эгелээр. Кел-ген аалчыларның байыр чедирген чылыг-чимчак сестериниң соон-да, доозукчуларның бир дугаар башкыларын уткуп хүндүлээн. А оон соонда, доозукчу класстың өөреникчилеринге бирги класстың чаптанчыг чаштары база байыр чедирип, улуг, делгем орукче менди-чаагайны күзээн. Байырлалдың онза кезээ — доозукчуларга кичээлдер-ниң доозулганын медээлээн сөөлгү конганың эдискизи. Оларның бо хүн сөөлгү кичээлдер доозулган, а мурнунда кончуг харыс-алгалыг үе — шылгалдалар эгелээр.

Кызылдың М.А. Бухтуев аттыг № 1 школазының байырлыг чыс-каалы. Агаар-бойдус байырлал хүнү деп билгензиг хүннеп турза-даа, деп хатчыгажы-биле чараш кет-сырын хатчыгажы-биле эргелеткен-тинген доозукчуларны эргелеткен-зиг чаптап турду. Сөөлгү конганың чыскаалында школачы 9-ку класс-

чылары база 11-ги классчылары «Доозукчу-2013» деп кылагар үжү-ктер-биле бижээн ленталарын астып алган чаражы аажок апарган турлар. Бо чылын школачы 118 кижиге доозуп турар. Оларның аразындан алдын медальче 5 кижиге, мөңгүн ме-дальче 3 кижиге кордап турар. 11-ги классчыларның шуптузу чаңгыс аай күрүне шылгалдаларынче кирген.

Чыылган доозукчуларга, баш-кыларга болгаш ада-иелерге бай-ыр чедиришкенинериниң соонда, доозукчуларның чаагай чаңчылы-болу берген хөгжүм үделгези-биле вальзы болган. Аныяк-чалы оол-

көрүп турдулар. Байырлал адакта-лып турда, сөөлгү конганың чидиг үнү эткен.

Республиканың шупту школа-ларында омак-хөглүг сөөлгү конга кыңгырадыр эткен соонда, доо-зукчулар май 27-ден эгелээш, чаң-гыс аай күрүне шылгалдаларынче «шымнып» кире бээрлер. Бо чылын бүдүн республикада 11-ги классты — 3635 кижиге, 9-ку классты 4721 кижиге доозар. Оларның аразындан 59 кижиге (эрткен 2012 чылга деңнээр-ге, 2 катап хөй) алдын медальче (32 кижиге Кызылдың школаларындан), 88 кижиге мөңгүн медальче кордап турар. База ол ышкаш 2013 чылда 9-ку классчылардан 99 кижиге тергин өөредилгелиг доозуп турар.

Чедишкенинерни күзедивис хүндүлүг, Тываның доозукчулары! Менди-чаагай!

Валерия КОНГАР.

Алдын-Херел АПЫКААНЫҢ тырттырган чуруктары.

11-ги классчыларның хөгжүмнүг байыр чедирип турары.

КРАСНОЯРЖЫЛАР БАЗА КИРЖИР

«Тыва XX чүс чыл-дың эгези. Өскерилгелер-ниц хады» губернатор төлевилелиниң күүселде-зинге Красноярск крайның чурттакчылары база кир-жир.

Тывада күүсеттинип турар «100 чылдың базымнары» деп тускай төлевилелдин дугайында Крас-ноярск крайның Верхнеусинское суурнуң школачылары Тываның болгаш Россияның демнежилгези-ниң 100 чылынга тураскааттыг албан-езузуңуң «russiattuva.ru» юбилейлиг сайтындан билип алганнар. Оларны «Тыва XX чүс чылдың эгези. Өскерилгелерниң хады» деп конкурс онза сонуур-гаткан, чүге дээрже оларның музе-инде айыттыг ол үеге хамаар-жыр кайгамчык экспонаттар бар. Тыва болгаш Верхнеусинское суур төөгү талазы-биле шагда-ла быжыг доңашкан. Дагы ол черге Чаа-Хөлдүн Кашпал болгаш Үрбүн деп черлериниң чурттакчылары үе-дүп-тен бээр көжүп-дүжүп чорааннар.

Красноярск крайның Верхне-усинское көдээ Совединиң баш-тыңы Александр Екимов мынча дээн: «Орус-тыва харылзааларның төөгүзү ырактан эгелээн. 18-19 чүс чылдарда-ла Минусинскиниң садыгчылары Усинск крайны дам-чыштыр Урянхайга чедип турган-нар. 1860 чылда Россияның казаа Кыдат-биле каайлы чок садыгла-жышкын дугайында керээ чарган, оон түннелинде Урянхай-биле ха-рылзаа быжыккан. 1911-1917 чыл-дарда терге оруу ажыттыг, 1932 чылда автотранспорт аргыжылгазы эгелээн соонда, харылзаалар улам экижээн. Амгы үеде Верхнеусин-ское суурнуң чурттакчыларының 15 хуузу тывалар болуп турар».

Тус черниң музейинде орус-тыва харылзааларны бадыткаан делгелге бар. Ус оруун тударыңа хамаарышкан улуг хаанада амгы үеде-даа ийи регионну харыл-заштырып турар кол оруктун тудуун көргүскен. Ол музейде бир кайгамчык эзенги бар, ол черниң чурттакчыларының ажыглап турар ыңдыг херекселинде ол аажок ылгалдыг. Ону Чингис-Хааның дайынчыларының бирээзи чидир-ген, ону Тывадан эккелген деп даап бодаашкын бар. Оларның сууру Тыва-биле үе-дүптен бээр харылзаалыг турганын ол факты-лар бадыткаар деп школачылар билип турар.

Конкурс дугайын дыңнааш, олар аңаа киржир деп шиптирни хүлээп алган. Тыва Республиканың Баштыңының тускай төлевилели Верхнеусинскоениң улуг-даа, би-чи-даа кижилерниң сонуургалын болдурган. Оларның эртем-шинчи-лел ажылдарына, төрзүн чериниң төөгүзүн өөрениринге болгаш чоокку кожазы-биле харылзаалар тудуп турганын билип алырыңа ажыктыг деп суурнуң башкылары санап турар.

gov.tuva.ru-дан.

Тыва Республиканы
парлалга албаны.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГА

Хүннүң айтыры

Чөөн-Хемчик ко-
жуун бо чазын
ниитизи-биле
362 га черге янзы-бүрү
хевирини көдээ ажил-агый
культураарын тарыыр со-
лганы салган. Тарааны
20 га черге, тодаргайлаар-
ак-тарааны — 370 га, ар-
ыны — 370 га, суланы 1680
шөлдерге тарыыр. Тараа
культураарындан аңгыда,
8 га черге картофельди
агаш 24 га черге ногаа
культураарын тус-тузунда
рып өстүрери көрдүнгөн.
Чөөн-Хемчик кожуун чагырга-
ны көдээ ажил-агый эргеле-
ни даргазы Эдуард Бирлейден
жы хову ажилдарының бөгүнгү
уудунун дугайында тайылбырны
чугааны кылдым:

— Тарылга шөлү улуг хем-
идиг болганда, эвээш эвес
зин хереглелтинер. Оларны
чаар тыптынып ап турар си-
Эдуард Эрес-оолович?

— Кожуунга 2420 га шөлге
аа тарыырда, 435 тонна үрезин
еглеттинип турар. Бо хүннерде
ал-агыйларда болгаш чонда 46
на үрезин бар. Немей 410 тонна
зинни чүгле көдээ ажил-агый
үрүлгелеринден садып алыр
ыглар кирген. Үрезиннер садып
ар «Брамман» арат фермер
ал-агыйы-биле керээни бүдү-
гелер чарган. Оон аңгыда,
га черге, тодаргайлаарга: му-
ипалдыг унитарлыг бүдүрүл-
ер «Улан-Бура» 50 га база
мчик» — 30 га, «Саян» көдээ
л-агый бүдүрүлгези — 30 га,
пар Б.Б. Монгуш — 30 га, Э.Д.
— 50 га база Э.О. Сат 30 га
ге мал чеминиң культураарын
ыыр. Картофельди — 268 га,
аа культураарын 24 га черге
тузунда тарып өстүрер. Рос-
ның көдээ ажил-агый төвүнүн
тин кожуунда килдизинден
аа культураарының үрезинин
ып ап турар. Бо хүнде часкы
у ажилдарына хереглээри-би-
ниитизи-биле 160 тонна үрезин
ртүнгөн. Азы ниити үрезинниң

Кожууннун көдээ ажил-агый эргелелиниң даргазы
Эдуард Бирлей-биле кыска чугааны корреспондент кылган.

85 хуузу сөөртүп эккеп алган.

— Көдээ ажил-агый техни-
казының белеткели кандыгыл?

— Бо хүннерде кожууннун
ажыл-агыйларында шупту көдээ
ажыл-агыйның 68 техниказы бар.
Олар күрүнениң хайгаарал бүрүт-
келин эрткен. Бүрүткеттинген 68
тракторларның 55-жи ДТ болгаш
МТЗ болуп турар. Оон иштинде
«ДТ-75» — 11, «МТЗ-80,82» — 42,
«Т-150» — 1 база «ЮМЗ» — 7
ажылчын байдалда. Көдээ ажил-
агый машиналарындан андазыннар
— 22, 18 үрезин чажар техника
белен. Бо хүннерде бар трактор-
ларның 49-у ажилчын байдалда.
Тараа ажилдыг көдээ ажил-агый
бүдүрүлгелеринде шупту 29 трактор
бар. Арткан 7 тракторга септелгени
чорудуп турар.

Сумуларның тарылгазына кир-
жип болур хуу чоннун техниказына
хамаарыштыр Чыргакыда — 3,
Хорум-Дагда — 2, Хайыраканда —
5, Хөндөргейде — 3, Шемиде — 2,
Бажың-Алаакта — 5, Иймеде — 1.
Баян-Талада — 2, Теве-Хаяда — 4,
Чыраа-Бажында — 4, Чадаанада
— 6 болгаш № 6 училищеде — 1
тракторлар бар.

— Суггат талазы-биле ажил-

дар кайы хире чоруттунуп тура-
рыл, Эдуард Эрес-оолович?

— Суггарылга системаларында
болгаш арат бугаларына хамаа-
рыштыр бүрүткел ажилдары кыл-
дынган. Хемчиктин Иймеде 531
га шөлдүн 480 га чери суггат-
тыг. Хемчиктин Хорум-Дагда 234
га шөлүнге суггаты бүрүнү-
биле чорудар. Теве-Хаяның суг
хөөлбээнден үнген суггарылга
системазы 394 га чери суггарар.
Чадаананың суггатыг шөлүнүн
хемчээли 600 га, ында буга унун
эткен, үнген талдарны аштап-
арыглааш, септелгезин чоруткан
соонда, суггатыг шөлүнүн 350
га черинге тарааны тарып болур.
Арат бугалары таварып эрткен
Чыргакыда — 178 га, Чыраа-Ба-
жында — 80 га, Хорум-Дагда — 60
га, Хөндөргейде — 120 га, Бажың-
Алаакта 152 га болгаш Чадаананың
120 га шөлдүг черлерни бо чылын
ажыглаар. Суггарылга система-
ры-биле хемчээли 1864 га, арат
бугалары-биле суггартынар 710 га
черлер бар.

Чаяна ЧЫКАЙ.

Алдын-Херел АПЫКААНЫҢ
тырттырган чуруу.

Баштайгы ярмарка

Тываның социал-эконо-
миктиг амыдыралында 2013
чылда чугула болуушкун
апарган Шолбан Кара-оол-
дун эгелээни губернатор
төлевилелиниң түднелде-
риниң баштайгызы болур
«Чаңгыс суур — чаңгыс
бүдүрүлге» деп республика
чергелиг делгелге-ярмарка
«Сүбедей» спорт комплек-
зинге май 24-те ажиттынар.

Эрес-кежээ кижилерге ады
безин кыйгы болу берген бо
төлевилел чоннун аразына ты-
вынгыр-сагынгыр ажил-агыйжы
чорукту көдүргөн. Оларның бүдүр-
гени барааннар, эт-сеп, идик-хеп
болгаш аш-чем аймаан бо ярмар-
кага делгээр.

«Чаңгыс суур — чаңгыс
бүдүрүлге» деп делгелге-яр-
маркага белеткели республика-
ның Чазаның Даргазының бирги
оралакчызы Михаил Козловтун
эрттиргени хуралга чугаалашкан.
Ярмарканың техниктиг талала-
ры дээш харысалгалыг «Зонт»
кызыгаарлаан харысалгалыг
ниитилелдин удуртукчузу Василий
Галкин делгелгени эрттиреринге
«Сүбедей» спорт комплекзи май
23-те белен апаарын дыңнаткан.

Делгелге-ярмарканың киржи-
чилериниң, оларның делгеп садар
барааннарының дугайында база
чугаалашкан. Делгелгеге салыр
бараанның шынары болгаш оон

хевиринче улуг кичээнгейни ярмар-
каның организацылары угланды-
рып турар. Баш бурунгаар кирген
чагыглар езугаар алырга, делгелге-
ярмаркага тыва ус-шеверлерниң
каасталгалары болгаш белектери,
национал идик-хеп аймаа, эт
болгаш сүттен кылган аш-чем
хөйү-биле кирер.

Ярмарка үезинде барааннарны
болгаш ачы-дузаны чылган чонга
чарлап көргүзери, улусчу ус-шевер
мастерлерниң аразына конкурс,
ак чем аймаан кылырынга моол
аалчыларның мастер-класстары
болур. Красноярск край, Хакасия
Республика дээш, кожа девис-
кээрлерден ажил-агыйжы аалчы-
лар база ярмаркага келир.

Хуралга чугаалашкан айтырыг-
ларны түңнөп тура, ярмаркага
барааннарны делгеп садарына
арга-сүмени баш бурунгаар сай-
гарлыкчыларга көргүзерин Михаил
Козлов саналдаан.

gov.tuva.ru-дан.

Бай-Тайгадан

Хоочуннар маргылдаазы

Эрткен дыштаныр хүн-
нерде Тээли суурга хоочун
хол бөмбүкчүлериниң орту-
зунга «Төрзэн кожуун» деп
республика чергелиг мар-
гылдаа болуп эрткен.

Аңаа республиканың аңгы-аңгы
булуңнарында ажилдап-чурттап
чоруур хоочун херээжен спорт-
чулар — бай-тайгажылар кириш-
кен. Мөңгүн-Тайга, Улуг-Хем,
Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Барыын-
Хемчик кожууннарда болгаш
Бай-Тайгадан ийи команда күжүн
шенешкен. Маргылдааның ажи-
дышкынынга кожуун чагыргазы-
ның даргазының оралакчылары Ли-
дия Хертек, Жанна Аракчаа, спорт
чөвүлелиниң даргазы В.И.Баавыл
олар 1960-70-80 чылдарда ойнап
чораан хоочун спортчуларга байыр
чедиргеш, суй белектерни сөннээн.

Ийи хүн үргүлчүлээн маргыл-
дааның түңнелинде улуг-хемчилер
тиилекчи болган. Ийиги черни

Барыын-Хемчиктин хоочуннары,
үшкүзүн Бай-Тайганың № 1 коман-
дазы ээлээн. «Эң эки аарыкчы»
тускай шаңналды бо хүннерде
малчын Светлана Донгаковна Дар-
жаа, Кызылдан анестезиолог эмчи
Самба Санчиевич Доо, Тээлиде
уругларның болгаш элээдилерниң
спорт школазының ажил-агый эр-
гелекчизи Чайлаг-оол Кымзаевич
Төре база ус-шевер мастер Киров
Түлүшович Хунан олар чаалап
алган.

Маргылдааның деткиччилери
хууда сайгарлыкчы Петр Монгуш,
аптека эргелекчизи Татьяна Тар-
гын, херээженнер чөвүлелиниң
даргазы Сайлык Уртунай, кежээки
школаның директору С.Д.Сүге-
Маадыр эң эки халдакчы, эң
эки камгалакчы дээш, тус-туста
шаңналдарны тывыскан. Оларга
спортчулар өөрүп четтиргенин
илереткен.

Шеңне КУУЖААН.

МУРНУКУ ОДУРУГДА — СҮТ-ХӨЛ

Көдээ ажил-агый бол-
ш аш-чем яамызының
дээзи-биле алырга, рес-
убликаның көдээ ажил-
ыйларының шупту хевир-
ринде, май 20-де байдал
таар, 360 708 хураганнар
ча-менди өзүп доругуп
рар.

Ол дээрге бо чылын камгалап
ырын планнаан хураганнарның
8 хуузу-дур. Эң-не хөй хура-
нар Барыын-Хемчик кожууннун
ынын коданнарында төрүттүнгөн.
Рүүр хойнун санынга онааштыр
ыр болза, Сүт-Хөлдүн хойжула-
— мурнуку одуругда. Төрүүр
3 хойдан 85 хураганны алырын
аннааш, 97 хураганны онча-мен-
камгалап алганнар. Оон түң-
линде планы 114,5 хууга күүсет-
ткен. Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга,
рыын-Хемчик болгаш Өвүр
жууннарның малчыннары база
анын 100 хуу күүседириниң кы-
нда келген. Республиканың өске
жууннарында хураган камгалап
ырының көргүзүлгери багай
ес. Ниитизи-биле республиканың
жуулары төрүүр 100 хойдан 81

хураганны алган. Чүгле Чеди-Хөл
кожууннун хойжулары планын 50
хуу чедир безин күүсетпээн.

Апрель айда өшкүлөр кидин
түлүк төрүп эгелээн. Ниитизи-биле
110 684 анайлар малчыннарның
коданнарында төрүттүнгөн. Ол
дээрге онча-менди камгалап алы-
рын планнаан анайларның 73,1
хуузу-дур. План езугаар 151,5 мун
анайны ажил-агыйлар камгалап
алыр ужурлуг.

Инектерниң болгаш хунажы-
нар төрүүрү уламчылап турар. Май
20-де байдал-биле алырга, аңгы-
аңгы хевирниң ажил-агыйларында

34 043 бызаалар онча-менди.
Бызаа камгалап алыр талазы-биле
планын Бай-Тайга кожуун 103,6
хууга күүсеткен. Бо дээрге амгы
үеде республикада эң эки көргүзүг.

Сөөлгү чылдарда кулуннарны
база көвүдөдир ап турар апарга-
нындан чылгы малдың саны өскөн.
Бо чылын 14 627 кулунну алырын
планнаан. Май 20-де байдал-биле
4 362 кулун төрүттүнгөн. Ол дээрге
планның 29,8 хуузу-дур.

Ниитизи-биле Тывада мал оол-
даашкыны эки чоруп, чаш мал не-
межил турар.

«Шын» солунун Чөөн-Хемчик кожуунга хүнү чагырга бажынының хуралдаар залында май 17-де удуртукчулар биле ужуражылгадан эгелээн. Ол хүн хурал-суглаа болгаш өске-даа хемчеглер каттыжа берген турганындан ийикпе азы та чүгө, дугуржулга турган хиреде ужуражылгавыс саадап эгелээнин демдегле-

Чөөн-Хемчик кожуунунуң чагырга даргазы Байбек Надажапович Монгуш журналистер-биле.

Ужуражылганың киржикчилери — удуртукчулар.

вес аргажок. Чаңгыс хүнүн сургакчылаашкынының шак, минута бүрүзүн журналист кижиле үлөп алган чоруур болгаш, мындыг саадашкыннар дыка шаптыктыг, ынчангаш моон соңгаар солунчуларга элээн кичээнгеилг болурун

Хүндүлүг хоочун Оолак Кара-Салга «Шын» солунунуң хүндүлел бижиин тывыскан.

Елизавета Балчинмаевна Монгуш — идеялык чагы-дыкчы.

чүнүң-даа мурнунда удуртукчулардан билеп каар-дыр бис.

Удуртукчулар-биле ужуражылгага «Шын» солунун кол редактору Инна Дамба-Хуурак журналистерниң келген сорулгазын тайылбырлаан. Хамыктың ужуру — солун чагыдылганында. Бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле Чөөн-Хемчик кожуун үшкү черни элээн, ынчангаш хүндүткелдин болгаш өөрүп четтиришкенин демдээ кылдыр солунун ажалдакчылары ужуражылганы кылып, моон соңгаар-даа демниг ажалдаарын дугуржуп чедип келгени ол. Журналистерниң мурнундан кол редактор кожунунуң чурттагы чонунга өөрүп четтиргенин илеретпишаан, хөй чылдарда солун-биле харылзаазын үспейн, ажыктыг чүүлдерни доктаамал бижип келген бижикчилерин Оолак Даржаевич Кара-Салга, Саар-оол Сундукаевич Монгушка, Шойдар Монгушович Дүвөндөйгө хүндүлүг бижиктерни тывыскан. Кыш-чай чок номчукчуларга, чагыдыкчыларга солуну чедирип турар хүндүлүг почтачы Вера Удубановна, Дарья Очур-ооловна, Людмила Ким-ооловна, Зинаида Дажиевна оларга редакция коллегиязының мурнундан суй белктерни сөңнээн.

Кожуун чагыргазының даргазы Байбек Надажапович Монгушка «Шын» солуну моон соңгаар-даа чөөн-хемчикчилерниң ортузунга суртаалдаар ажылды күштелдиреринге үлүг-хуузу кириеринге идегелин илеретпишаан, өөрүп четтиришкенин бижиин тудускан. Чыл түңнели-биле «Шын» солуну эң хөй чагыткан кожуну улуг белек манал турарын Инна Мамбий-ооловна сагындырып, удуртукчуларын солун чагыдылганын холга алырынче кыйгырган. Оон аңгыда «Шынның» чаа төлөвилелдери-биле («Төрүн чуртун төөгүп берем», «Чаа ыры») таныштырып, аңаа идеялык кир-

жиринче чурттагы чонну эвилелдээрин удуртукчулардан билээн.

Улаштыр санал-оналдар эгелээн. Ийе суму чагыргазының даргазы Тимур Ховалыг солунчуларның ажылынга үнелелди беришаан, оон мурнунда чылдарда редакция чоруткан чагаалар чамдык таварылгаларда ис чок баар турганын сагындырып чугаалаан. «Шын» солуну 56 өг-бүлө чагыдып алган, ынчалза-даа ийги чартык чылда чагыдылганы өстүрерин аазады. Ырак-узак суурда амыдырал-чуртталганың байдалын сонунгап айтырдымыс, байдал чогулгалыг дээрзин Тимур Опал-оолович бадтыкады.

Баян-Тала суму чагыргазының даргазы Олег Монгуш «Шынның» арыннарында даштыкы чурттарда ажалдап-чурттал турар анык тыва өг-бүлелерни чырыдып эгелээнин улуг сонунгал-биле номчуп турарын демдеглевишаан, көдээниң амыдыралын ханыладыр чырыдарын солунчулардан билээш, чагыдылга талазы-биле ажылды күштелдирерин аазады.

40 ажыг чылдарның дургузунда «Шынның» арыннарынга бижип келген Оолак Даржаевич Кара-Сал солунунуң ужу-дузанын бедии-биле үнелеп, амыдыралындан чаңгыс-ла чикекти кириди. Каш чыл бурунгаар Устүү-Каа-Хемге айыл-халап болуп, хөй улус сугга барган. Хоочун бижикчи «Шыга» «Каа-Хемни канчап кежер?» деп чүүлду парлаткан. Оон үнүн солун дамчыштыр чазак, чагырганың удуртукчулары дыңнап, чонун аргыжылгазынга таарымчалыг чаа көвүрүгнү кылганын чоргаарланып, «Шыга» мөгейип чоруун чугаалады. Чыраа-Бажы суурда барык өреге бүрүзү чагыдылгалыг дээрзин ол бүзүретти. «Комиссар Байысклаң» деп оон бизээн чүүлү чоокку хүннерде чырык көөр дээрзин бистер, солунчулар, бүзүреттис.

Чадаана почта салбырының начальнигиниң ораакчызы Мая Комбу-Сюрюң оларның коллектив чагыдылга талазы-биле республикада бир дугаар черде чоруп турарын, ол дээш шаңнал-макталды ап келгенин бадтыкады. Бай-Тайга, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик кожуннары «Шынның» чагыдылганының талазы-биле 1,2,3 дугаар черни ээлеп турары дээр-ле оон коллективиниң (барыын зонаның кожуннары шупту ол почта салбырынга чагытып турар) чедишкени дээрзин чугаалады. Чөөн-Хемчик кожуун баштыңы — Төлээкчилер хуралының даргазы Александра Хаяева Донгак-биле демнежип тургаш, чагыдылганы удуртукчу бүрүзүн даңзылап тургаш, күштелдирерин ол аазады.

Хоочун журналист, «Шын» солунунуң кол редакторунга хөй чылдарда ажылдаан Владимир Федорович Чадамба «Шын» солуну үндезилеп тургузарынга улуг үлүг-хуузу кириген Хүн ноян Монгуш Баян-Бадыр-гандан эгелээш, «Шыга» болгаш «Ленинчи орук» солуннарга редакторлап чораан алдарлыг чаңгыс чер-чурттууус Күжүгет Серзеевич Шойгу база «Шыга» 17 чыл редакторлаан Валерий Севибааевич Шарааи оларның дугайында, «Шынның» төөгүзүндө бир дугаар херээжен кол редактор Светлана Сүүр-ооловна Монгуш, амгы кол редактор Инна Мамбий-ооловна Дамба-Хуурак — шупту чөөн-хемчикчилер-дир дээрзин онзалап айтып, чылыг сактышкыннары кылып, оларның арын-нүүрүн бедии-биле үнелеп, ат-алдарын хүндүлөп, солун чагыдылганының талазы-биле Чөөн-Хемчик кожуун черле бир дугаар черге үнүп, үлөгер-чижээн көргүзөр болза эки-дир деп чагыг-сүмезин берди. Улуг журналиске солун дээш сагыш човаашкыны дээш өөрүп четтирдивис.

«Шынның» ажалдакчыларының өмүнээзинден мен — хоочун солунчу база айтырыг салган, санал бергеннерге өөрүп четтиргенин илередип, хары тудуп, чөөн-хемчикчилерниң ажил-ижинге хамаарыштыр кылган ажалдарыны илеткедим, эвээш эвес болду. Бети кыды чаңгыс чүүлү — Устүү-Хүрээ дириг хөгжүм фестивалын чылдан чылче улуг сайгарылгалыг чырыдып келгенин чоргаарал-биле демдегледим. Моон соңгаар-даа тос оруктуң белдиринде улуг кожунунуң чурттакчыларының ажил-амыдыралын доктаамал чырыдар бис.

Шак-үе кызы болганындан мындыг эки сагыш-хөөн-биле ужуражылгавысты доозуп, ажил-ишчи коллективтерге, малчын коданнарже айтанып, сургакчылаашкыныны уламчыладымыс. Журналистерни укуп үдөп, орук-суурну углап-баштап, деткимче көргүскен удуртукчулар Чойган Анатолевич, Денис Өнер-

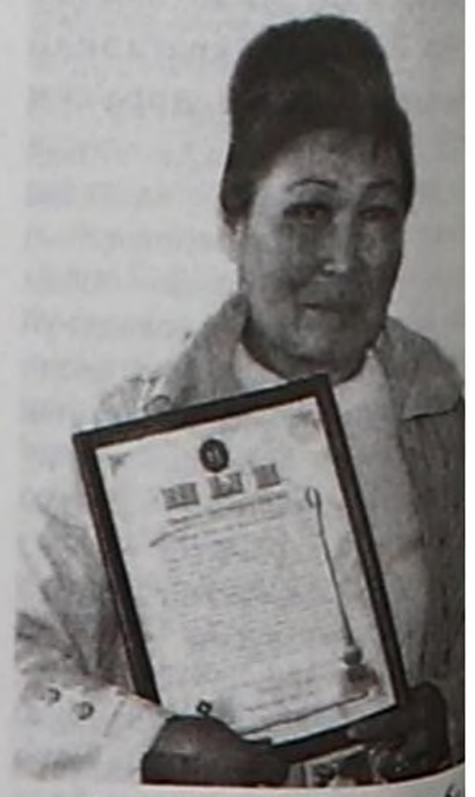
оолович, Эрес-оол Эд оларга өөрүп четтиргилеридип тур бис.

Чөөн-Хемчик кожуун — Төлээкчилер хуралы газы Александра Хаяева биле Бажың-Алаак сумузының даргазынга ажылды үезинден-не «Шын» солун ажалдап келген бис. Киче сеткилдиг, улуг-бикжилер-биле чугаалажы салым-чаянныг организатукчу деп билер бис. Б ол бистер-биле карышта хоорайже чоруптар апарга сөзүн берип, арга-сүмези деткимчени көргүстү. Ка ажылды эгелээнде эчизин кылып чаңчыккан удуртук биске чагыдылга айтырынын ыштыр аазаан сөстөрүн ливис ханызындан бүзүрө четтиргенин илередип Чедишкенин күзедип

Светлана Б культура, литература төөгү килдизиниң реж

«Шын» солунуң детки чон ортузунга суртаал ажалда идеялык килдизиниң реж турар почтачы Дарья Оооловна Монгуш.

Чагыдылга талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы Людмила Ким-ооловна Монгушка өөрүп четтиришкенин бижиин тывыскан.

Алдынй БАДЫ-ХОО.

ХӨЙНҮҢ ҮНҮ КҮШТҮГ БОЛБАЙН...

Уран чүүл мөөрейинден репортаж

Эрткен субботада Кызылда Улусчу чогаалдыг бажыңыга «Битва хоров» деп солун мөөрей болуп эрткен. Аңаа найысылал Кызылдың күш-ажылчы коллективтери киришкен. Мөөрейни Тыва биле Россияның демнежилгезинин 100 чылынга уткуштур, аңаа тураскаадып эрттирген. Ынчангаш мөөрейниң негел-дезин езугаар Тыва, Россия дугайында, найырал дугайында ырларны коллективтер күүседир ужурлуг. Жюри кезигүүнери (даргазы Кызылдың уран чүүл колледжинин башкызы А.Н.Саратовкина) олуттарын ээлептери билек мөөрей эгелээн.

Бир дугаарында хоорайның пенсия фондузунун ажилдакчылары сценага көстүп келдилер. Шупту бежен кижилер. Ак хөйлең, кара юбкаларлыг, кызыл галстуктарлыг мөөрейжилерин аяңныг, шевер, чаражы-даа аажок. Олар А.Чыргал-оолдун Ю.Цейтлиннин сөзүнге бижээни «Идет человек по родной Туве» деп ырызын күштүг, чараш кылдыр бадыра бээр, көрүкчүлериң хөй кезин кады ырлажып олурдувус, чүге дизе бо ырыны эрткен чүс чылдың 70,80 чылдарының үезинде уран чүүл фестивалдарына барык кожуун бүрүзү ырлажып турган болдур ийин, ону билбес кижилер чок. Ийи дугаарында ол-ла коллектив А.Зацепинин Л.Дербеневтун сөзүнге бижээни «Аас-кежик-биле чугаа» деп ырызын күүсетти. Бо ырыны база-ла шупту эки билдир бис, чүге дизе эң каттырынчыг «Иван Васильевич мергежилин солуп тур» деп кинокомедияны көрбээн кижилер чок-ла болгай. Хор ырлап турда, хаан сарафаннарлыг чараш кыстар-биле танцылап үнүп келди. Кинозунда-биле дөмей-ле! Бедик көдүрлүүшкүн-биле пенсия фондузунун ажилдакчылары ырлап, танцылап доостулар. Залга адыш часкашкыннары чаңгылыны берди.

Ийи дугаарында сценага Кызылдың № 12 Интернационалчы дайынчылар школазының башкылар коллективин үнүп келди. Бо школа академиктиг, дээди категорияның школазы-дыр. 2005 чылда «Чылдың школазы» атты чаалап алган. «Кадыкшылдың школазы» төлөвилелдин түңнели-биле 12 дугаар школа 500 муң рубльдин шаңналынга төлөптиг. Олар А.Тановтун Е.Танованың сөзүнге бижээни «Төрээн хоорай дугайында ырызын» тааланчыг, чараш ырлаштылар. «Саяннарның чечээ саглаңайнып туру, ак-көк хемниң чалгыы аян тудуп чыдыр. Ынакшылым — Кызыл, ыры-шүлүүм — Кызыл» деп ырлажып тура, шынап-ла, хемниң чалгылары дег чайганып турда чараш-ла-дыр. Чараш ыры, найысылал Кызылывыс дээш кижиниң сагыш-сеткилинге чоргаа-

ранчы аажок алаар. «О России» (Я.Дубровин, Г.Прусов) деп ийи дугаар ырызын баштайгызы ыш-каш эвес, арай-ла сагышка чедир күүсетпейн бардылар. Башкылар коллективин — шупту кыстар, дың чаңгыс-ла эр кижилер бар болду.

Үш дугаарында сценага республикада дың чаңгыс школа — 1-ги хевирниң үнү чок болгаш дыңнаваз уругларның школа-интернадының башкылары үнүп келди. Бо школа тургустунга-ла 59 чыл болуп турар. Школаның төөгүзүн оон доозукчулары — спортчуларның чедишкенини каастап турар. Россияның хостуг хурешке чыынды командазының кезигүүнери безин бар. «Жизнь в движении» деп төлөвилелге киришкен, бо коллектив «Эң хөй киржикчилиг» деп тускай номинацияга тиилекчи болуп, 100 муң рубльдин сертификадын чаалап алган. Мөөрейге үнү чок уруглар башкылары Елена Иомужалтың Мария Күжүгеттин сөзүнге бижээни «Хем-Белдири» деп ырызын каш янзы үнге уян, чымчак күүсетти. «Хем-Белдири, Хем-Белдири кезээ шагда ырым болган хоорайым». Найысылалы-выстың ол чараш адын эгидип алган болза деп бодал башка кирип

талазы-биле департаментизиниң ажилдакчылары 2011, 2013 чылдарда «Муниципалдыг албан чериниң эң эки удуртукчузу» атты чаалап ал, спортчу туризмге 2011 чылда тиилекчи болган. «Ийи сылдыс» мөөрейге 1-ги чергениң лауреады атты чаалап алган. Бо мөөрейге олар национал хептерлиг киришти. Ылаңгыя ийи солистерни онзалап демдеглекседим.

Перинаталдыг төптүн эмчилери мөөрейни уламчылады. Эң хөй киржикчилиг коллектив бо болду. Эр эмчилер дыка хөй-дүр, ынчангаш көрүштүг. Шупту 85 киржикчи А.Чыргал-оолдун К.Э.Кудажының сөзүнге бижээни «Россия моя, Тува моя» деп ырызын кижиниң ээди-кежи чымырткайны бээр кылдыр кайгамчык күштүг, чараш күүсетти. Ие-чаштың темазынга, боттарының мергежилинге тааржыр чараш ырыны олар шилип алгандыр. Тиилелгеже шыңгыы кордакчы — перинаталдыг төп-дүр дээрзи эскертинип келди. Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы Тамара Давааның белеткээн коллективиниң ындыг болбайн канчаар!

Төптүн улуг эмчизи Ш.Х.Хопуя көрүкчүлөр аразында коллектив

Пенсия фондузунун коллектив.

райым» (Б.Нухов, С.Сарыг-оол) деп ырыны хор күүседип турда, бичии балерина танцылады. «Пусть будет свет» (сөзү болгаш аялгазы А.Ермоловтун) деп ырыны ырлап доозуп тура, хөйүн ырын күүседип турар 53 кижилер бүрүзү (чулалар кыпсыпкан дег) оттарын чая бээр-ге, чараш-ла-дыр.

3 дугаар республика эмнелгезинин улуг эмчизи Рада Шериг-ооловна Монгуш боду баштаан коллектив сценада көстүп келди.

өөредилге чери Совет Маадыры Н.Макаренко цей № 15», хоорайны уруглар сады, № 1 п училище, өг-бүлө болг херектериниң талазы-лел дизе-ле, коллектив белеткенгенин көргүс-Оларның аразында сионал артистерниң к-деңнешип турар хоор-уруглар садының кол-гадап ханмас-тыр мен-тоннарлыг орус баш-улустан «Тандым ту-ырызын тыва дылга э-нелге күүсетти. Тиил-дакчының бирээзи бо-тир.

Кызылдың № 5 ш-зиязының башкылары-гаар ырызы Валерий-репертуарындан «Авг-ыры болду. Езулуг бай-чи-биле ырлаштылар.

Хоорайның № 1-бажынының эмчиле-зитор Валерий С-«Многоликая Тува»,-рия» (А.Бочелли, Л.Чо-наталдыг төптүн ийи-зы «Малиновка» (А.П-Э.Ханок), № 3 респ-нелгезинин «Сени Тунд-баар мен» деп ырларны-тергин болду. Соңгу-лер шанактанган кижил-тарга чуруттунуп келир-

Хөйүн ырының к-ниң үезинде Улусчу-бажынының сценазы б-болуп турарын эскерд-фестивалдар, конкурс-тирер амгы шагның-рекселдерин-биле дер-делгем концерт залы-Кызылга херек апарган-Фестиваль бедик-

эрти. Төп телевидение-«Битва хоров» төлө-дудак чок болду. Удур-дан ийи-ле удуртукчу-ви-биле кады киржи-билдим: Рада Шери-Монгуш биле Аяс Очур-Пирингиле. Ынчангаш-тивтерниң концерти-д-көрбес бе. А арткан-лар чүге киришпээни? 16 коллектив киришкен-школа, өөөредилге-өске-даа хөй албан-лары чүге киришпээни?

Мөөрейниң түңнели-июнь 12-де дыңнадыр-көрүкчүлөр дыка-ла-ды-дыс. Киржикчилер-дир сагыш аарып манат-бодарга, берге-ле-дир. С-жээ тиилекчилерни-кан болза эки турган. Ам-манаар болган-дыр бис-Светлана БА-

Т.БАЙЫНДЫНЫ-ган чуруктары.

Федералдыг миграция албаны.

кээр-дир. Ийи дугаар (А.Иомужал, А.Сокольников «Эхо Саян») ырызын база эки күүсеттилер. Солун чүве чүл дээр, үнү чок уруглар башкылары тускай имнээшкенин аажылап, көргүзүп тура ырлаан. Дээрден бадып турар харжыгаштарны, булут өттүр көстүп турар кадыр Саян дагларын дыка аяңныг, чараш кылдыр көргүзүп ырлаштылар. Композитор боду дирижерлап, баштап үдеди. Кайгамчык чараш болду.

Мэрияның социал политика

дээш «аарып» орап чорду. Сценага кады турупкаш, ырлажыпкан болза суг, улам эки болур ийик. Ам канчаар, «аарып» кээр-ге-даа эки-ле-дир.

Федералдыг миграция албанының ажилдакчылары Россияның тугунун өнүнүн аайы-биле кеттинген болду. Бо коллектив база найысылал Кызылга эртип турган мөөрейлерден черле чыда кагбайн турар. Хореография, пантомима мөөрейлеринге шаңналдыг черлерни ээлээн. «Найысылал хоо-

Кызыл роза чечектерлиг чараш плателерлиг эмчилерниң чаражыны! Эр улус база хөй-дүр, улуг назылыг улус безин бар. «Родина моя» (А.Новиков, Л.Ошанин) деп арай нарынзымаар ырыны олар эки күүсетти.

Хоорайның 2 дугаар поли-клиниказының ажилдакчылары (68 кижилер) сценага үнүп келди. Бо коллектив «Бойдус сөңү» мөөрейге 2-ги черни ээлээн. «Социал болгаш медицина ажилдакчыларының мөөрейинге тиилекчи болган. Кызыл хоорайның 95 чылынга тураскааткан спортчу маргылдааларга киришкен, хол бөмбүүнге 3-кү, хаактаарына 2-ги черлерни ээлээн. Арга-дуржулгазы улуг коллектив хөйүн ыры конкурзунга база багай эвес белеткенгенин бадыткады.

Росхереглекчилер хайгааралының Тыва Республика талазы-биле медицина албанының офицерлери сценага үнүп турда, шуут төнмес чүве-ле-дир. Олар боттарының албанының «Санитарная служба» деп гимн ырызын чоргаар күүсеттилер. Погоннарлыг офицерлерниң көрүштүг, чараш деп чүвезин!

Муниципалдыг автономнуг

Үнү чок болгаш дыңнаваз уругларның школа-интернадының башкылары.

Бичии уруглар чуртунда чаштарның эргелери» республика конкурсу эрттиреринин дугайында дүрүм

чүүлдөр

Уран-чечен болгаш графиктиг чуруктарның «Бичии уруглар чуртунда эргелери» республика конкурсу (моон ыңай — конкурс дээр) эрттиреринин дугайында бо дүрүм конкурсту организастаарының болгаш эрттиреринин чурумун, ажылдарны, киржикчилеринин составын шилирининин дугайында, тилекчилерин болгаш шаңнадыр кижилерин шаңнаары-чурумун тодарадыр.

Уругларның «Бичии уруглар чуртунда чаштарның эргелери» конкурс-эрттиреринин уруглар камгалалының хүнүнге уткуштур эрттирер.

Конкурсту организастаачылары болза:

Республикада Уругнуң эргелеринин талазы-биле төлээниң аппара-
Конкурстуң белеткели болгаш эртери дээр харысалганы конкурс-
эрттиреринин болгаш оргкомитетке онааган.

Конкурстуң кол-кол сорулгалары болгаш кылыр чүүлдери

Конкурстуң сорулгазы болза:
эрге-хоойлу нормаларын болгаш принциптерин чаштарның болгаш эргелерин ортузунга суртаалдаары, назы четпээннерге болгаш аныяк-
харысалганы болгаш харысалганы таныштырары;
ран чүүл талазы-биле салым-чаянныг уругларны илередири болгаш
не көргүзери;

назы четпээннеринин информастыг айыыл чок чоруунуң эрге-хоойлу
информастыг дугайында, оон иштинде 2010 чылдың 12.29-та «Чаш-
кадыкшылынга болгаш сайзыралыга хора чедирер медээлерден
камгалаарының дугайында» №436-ФХ Федералдыг хоойлунуң ут-
уң дугайында дыңнадырлары кылырының аргазы-биле назы четпээн-
оларның ада-иелеринин, башкыларның болгаш кижизидикчилеринин
настыг болгаш эрге-хоойлу культуразын бедидери.

Конкурс дараазында сорулгаларны күүседиринче угланган:
боттарының эргелерин болгаш хүлээлгелерин информастыг айыыл
чурук дүүштүр чаштарның канчаар билип турарын илередирин;
аштарның болгаш элээдилеринин чогаадыкчы аргаларын сайзырады-

чуу чогаадыкчы чоруун илередиринче болгаш аныяк салгалдың социал
илиг чоруун сайзырадырын;

ептередирин күүнениң хоойлужулгазы-биле хорувайн турар кан-
а медээлерни шилип алырынга болгаш таныжарынга назы четпээн-
хостуг чоруун хүлээп көөрүн;

аштарның чогуур кижизидилгезинге болгаш чогумчалыг сайзыра-
информастыг айыыл чок чорукту хандыра талазы-биле күүнениң
настыг политиказын ажылдап кылып тура, нитилелдин болгаш күрү-
өөгүлүг болгаш өске-даа чаңчылдарын болгаш культура эртинелерин
далааларын.

Конкурстуң киржикчилери

Өөредилге албан черлеринин Тыва Республиканың девискээринде
бүгү хевирлеринде өөренип турарларны, студентилерни конкурска
кылдыр хүлээп алыр.

Конкурсту назы-хар аайы-биле үш бөлүккө эрттирер:
—тен 10 хар чедир; —11-ден 14 хар чедир; — 15 хардан 18 хар чедир.

Конкурсту организастаарының болгаш эрттиреринин чуруму

Конкурсту 2 үе-чадага эрттирер:
—чада — конкурсту өөредилге албан черлеринин деңгелинге эрт-
Эрттирер хуусаазы: 2013 чылдың май 13-тен май 31-ге чедир. 1
ада конкурсту эрттиреринин чурумун өөредилге албан черинин удур-
и тодарадыр.

—чада — республиканы (2013 чылдың июнь 3-тен июнь 10-га чедир).
илге албан черинин бүрүзүндө конкурсче назы-хар бөлүүнүн аайы-
штен хөй эвес ажылды чорудар. Конкурстуң киржикчилеринин дугайы-
дзлерин өөредилге албан черинин деңгелинге 1 майык езугаар (ону
н) долдурар.

Чогаадыкчы ажылдарны конкурстуң оргкомитетинче 2013 чылдың
10-га чедир чорудар. Конкурсче чоруткан ажылдарны дедир эгитпес.

Чогаадыкчы ажылдарны долдуруп кылырынга негелделер

Конкурстуң киржикчилери гуашь, акварель, аппликация дузазы-би-
лушак арга-биле күүсеткен чуруктарны кириер. Ажылдың хемчээли
сантиметрден (формады А4) бичии эвес болгаш 30х40 сантиметрден
ады А3) улуг эвес болур ужурулуг. Чуруктарны чурук чоруур кылын ак-
та күүседир.

Чуруктуң артыы талазының оң талакы үстүкү булуңунга чуруктуң ав-
н дугайында медээни кириер: өөредилге албан черинин дугаарын, чу-
н авторунуң клазын, назы-харын, фамилиязын, адын, адазының адын
(у-биле), чуруктуң адын, башкызының (удуртукчузунуң) фамилиязын,
адазының адын (долузу-биле) айтыр.

Чурукту үнелеп тура, конкурстуң темазынга ажылдың дүгжүп тура-
чогаадыкчы көрүжүн, бодап тыпкан чүүлүнүн онзагайын, күүселдениң
ын, композициязын, өңнерин, канчаар кылганын барымдаалаар.

Бо дүрүмнүн негелдизинге дүүшпес материалдар конкурсче кирген
оларны хүлээп алырындан ойталаар.

Түнелдерни үндүрери болгаш тилекчилерини шаңнаары

1. Конкурстуң тилекчилерин Тыва Республикада Уругнуң эргелеринин
—биле төлээниң аппарадының дипломнары-биле шаңнаар.

2. Дараазында номинацияларны тургускан: «Бисти долгандыр деле-
«ТВ-де мээң ынак дамчыдылгам», «Ону билип алыры эргем-дир»,
эртет — ол дээрге...». Номинантыларны Тыва Республикада Уругнуң
еринин талазы-биле төлээниң аппарадының дипломнары-биле шаң-
наар.

3. Конкурстуң тилекчилеринин ажылдарын оон соонда коммерцияга
арышпас сорулгаларга ажылгаар (Конкурстуң хережелдеринге болгаш
амаанынга каасталга ажылдарынга, методиктиг болгаш информастыг
рулгелерге).

4. Тилекчилерни тодарадырының дугайында шийтпирни 2013 чылдың
14-ке чедир хүлээп алыр. Шаңналдарны тыпсырының езулалын эртти-
—хүнүн болгаш черниң дугайында <http://tyva.rfdeti.ru> сайтыга немец-
адыр.

Оргкомитет болгаш конкурс комиссиязының кежигүннери

1. Конкурс комиссиязын организастаачыларның болгаш хаара туттунган
калестеринин — хамаарылга чок эксперттеринин аразындан тургузар.

2. Конкурстуң оргкомитети дараазында адреске ажылдап турар:
67011, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», офис 422.

3. Конкурска камгалалыг кижилер — Тыва Республикада Уругнуң эргелеринин тала-
зы-биле төлээниң аппарадының секретары Ч.К. Успун; **харылзажыр теле-**
фон (8-394-22) 2-63-09, e-mail: tyva.rfdeti.ru **аффон тире-**
фон (8-394-22) 2-63-09, e-mail: tyva.rfdeti.ru деп сайтыда

4. Конкурстуң дугайында медээни <http://tyva.rfdeti.ru> деп сайтыда

Федеральное государственное унитарное предприятие «ПОЧТА РОССИИ» Ф СП - 1
Бланк заказа периодических изданий

АБОНЕМЕНТ На газету журнал

«Шын» (наименование издания)

Количество комплектов

На 20 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куда (почтовый индекс) (адрес)

Кому

Личия отрез

ДОСТАВочная КАРТОЧКА (индекс издания)

На газету журнал

Стои-мость	подписки	руб.	кол.	Кол-во комп-лектов
	каталожная	руб.	кол.	
	переводесовки	руб.	кол.	

На 20 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

город село область

почтовый индекс

район

код улицы улица

дом корпус квартира

Фамилия И.О.

Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитети

1. Нити шөлү 12,0 га арга-арыг участогун дыш-
танылга ажыл-чорудулганы боттандыраары-биле
49 чыл хуусаада ТР-ниң «Каа-Хем лесничествозу»
күрүнениң казна бүдүрүлгезинин арга-арыг ажыл-
агыйының регламентизинде доктаадып тургускан арга-
арыгны ажылгаарының параметрлеринге дүүштүр
49 чыл хуусаада арендаалаарының керээлерин чарар
эргени садарының талазы-биле 2013 чылдың 08.05-
те №2-ар/2013 аукционну эрттиреринин дугайын
дыңнадып тур.

1. **Садыглаашкынның хевир:** аас-биле садыг-
лаашкын хевирлиг аукцион.

2. **Аукционнуң организастаачы:** Тыва Респуб-
ликаның Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле

күрүне комитети
Адреси: 667011, Тыва Республика, Кызыл хоо-
рай, Калинин кудумчузу, 1 «б», каб.131 арга-арыг
ажыл-агыйының болгаш арга-арыгны катап тарыы-
рының килдизи.
Телефон: 8 (394-22) 6-19-18, факс: 6-11-94,
E-mail: gkl17@nxt.ru

3. **Аукционга садар чүүл:** дыштанылга ажыл-
чорудулгазын боттандыраары-биле арга-арыг учас-
тогун дараазында аукцион единицазын езугаар
арендалаарының керээзин чарар эргени садары:
арга-арыг участогун дилиндектевээн, ажылгаарынга
кызыгаарлаашкын тургуспаан.

Аук-цион №	Арга-арыг учас-тогунун кадастр дугаары, арга-арыг даңзызынга күрүне учедунуң дугаары	Турар чери	Лесниче-ство	Лесниче-ство онун участкагу	Квартал-дың/тус-кайлаан шөлдүн №	Шөлү (га) чылда км.	Ажылгалдың чөп-шээрээн хевир	Аук-га кирген чүүлүн эге өртээ аренда төлөви-ринин эге хем-чээли) рубль-биле	Долааның туну (рубль-биле) 100 хуу
1.	2011-2013-05	Каа-Хем	Сарыг-Сеп		34/35	2,0	Дыштанылга ажыл-чору-дугазын бот-тандыраарынга 49 чыл	1508,55	1508,55
2.	2011-2013-05	Каа-Хем	Бүрен-Хем		71/22	10,0	Дыштанылга ажыл-чору-дугазын бот-тандыраарынга 49 чыл	158397,75	158397,75

4. **Аукционга киржиринин чагыын кириер чер, чагылар кириерин эгелээр ай-хүн болгаш доостур хуусаазы:** аукционга киржиринин чагыын дараазында адреске хүлээп алыр: 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», кабинет 131 «арга-арыг ажыл-агыйының болгаш арга-арыгны катап тарыырының килдизи», 2013 чылдың июнь 10-дан 2013 чылдың июль 8-ке чедир ажыл хүннеринде болгаш ажыл шактарында (08.00 шактан 17.00 шакка чедир). Бодунга долааны төлээниң дугайында документини (телевир поручениезин) ал алыр.

5. **Аукционну эрттирер чер болгаш ай-хүнү:** 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», кабинет 131 «арга-арыг ажыл-агыйының болгаш арга-арыгны катап тарыырының килдизи», 2013 чылдың август 5-те, 14.00 шакта (тус черниң шагы-биле).

6. **Албан-езуунуң сайты:** аукцион дугайында документилерни Интернет четкизинде «www.torgi.ru», «www.gov.tuva.ru» деп сайтыда кириген.

7. **Аукционнуң базымы**—аукционга саткан чүүл-дүн эге өртээниң 5 хуузу.

8. **Аренда керээзин чарарының хуусаазы:** арга-арыг участогун арендаалаарының керээзин арга-арыг аукционунуң түнелдерин езугаар РФ-тин Арга-арыг кодекизинде көрдүнгөн хуусаада чарган турар ужурулуг.

9. **Долаа дугайында медээлер болгаш ону төлээринин чуруму:** аукционга киржири-биле 2013 чылдың июль 8-ке чедир аукцион дамчыштыр садып алырын күзээн аукцион единицазының эге өртээниң 100 хуузу хемчээлдиг долаа акшаны аукцион орга-низакчызының дараазында агар санынче төлевир поручениезин езугаар шилчидери-биле боттандыраар:

Получатель: УФК по Республике Тыва (Госком-лес РТ л/с 05122009940)

ИНН 1701046164; КПП 170101001 р/сч. 40302810800002000002 ГРКЦ НБ Рес.Тыва Банка России г.Кызыла БИК 049304001. «Телевириниң ады» деп черге «№2-ар/13 аукционга киржилге дээр долаа төлевири» деп айтыр.

10. Аукционга киржиринин дугайында долу ме-дээлерни аукционнуң организакчызындан 8 (394 22) 6-19-18 деп телефондан билип ал болур силер, харылзажыр кижилер—Чойгана Олеговна Ооржак.

ПРОВЕРЬТЕ ПРАВИЛЬНОСТЬ ОФОРМЛЕНИЯ АБОНЕМЕНТА I

На абонементе должен быть проставлен оттиск контрольно-кассовой машины. При оформлении (переадресовки) подписки без контрольно-кассовой машины на абонементе проставляется оттиск календарного штампа почтового отделения. В этом случае абонемент выдается подписчику с квитанцией об оплате стоимости подписки (переадресовки).
Всю моральную и материальную ответственность за нарушение условий подписки и качество полиграфического исполнения несут издательства и редакции периодических изданий.

Линия отреза

Для оформления подписки на газету или журнал, а также для переадресования издания бланк абонемента с доставочной карточкой заполняется подписчиком чернилами, разборчиво без сокращений, в соответствии с условиями, изложенными в каталогах.

Заполнение месячных клеток при переадресовании издания, а также клетки "ПВ-МЕСТО" производится почтовыми работниками.

ЭЛЕКТРИ ЭНЕРГИЯЗЫ- НЫҢ ХҮНДУЛУТ АЖЫГЛАКЧЫЛАРЫ!

Кызыл хоорай, Рабочая кудумчу-зу, 4, «Тываэнерго» ААН-ниң чонга бараан болур төвү деп адресте немелде кассаның ажыттынганының дугайын «Тываэнерго-сайгарылга» ААН дыңнадып тур.

Ажылдаар шактары: понедельниктен четвергке чедир 8.00 шактан 17.00 шакка чедир, дүштеки чалсар 12.00 шактан 13.00 шакка чедир. Пятницада 8.00 шактан 12.00 шакка чедир ажылдаар.

Дыштаныр хүннери — суббота, воскресенье.

Айтырыг тургузар телефон-нар: 8(39422) 5-60-73, 5-60-87.

Анонс!

ӨСКҮС УРУГЛАР АЙТЫРЫГ- ЛАРЫНГА ХАМААРЫШКАН «ДОТ ХАРЫЛЗАА»

Май 24-те эртенгиниң 10 шактан 12 шакка чедир «Шын» солунуң редакциязынга өскүс уругларның нарын айтырыгларының талазы-биле «дорт харылзаа» болуп эртерин дыңнаттывыс. Аңаа ТР-ниң Өг-бүлө болгаш уруглар херектериниң талазы-биле агентилелдин даргазы Наталья Куске-Караевна Ховалыг, агентилелдин Уруглар ажаалда-тежээлдезиниң болгаш өг-бүлө айтырыгларының талазы-биле килдис начальниги Саяна Николаевна Очур база агентилелдин консультантызы — кол бухгалтер Урана Даңзы-Белековна Хомушку киржир.

Харылзажыр телефон: 2-01-35. Өскүс уруглар талазы-биле билип алыксаан бүгү айтырыгларыңарны салып, идепкейлиг киржиңерни манал артывыс, эргим номчукчулар!

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Кол редактор
И.М. ДАМБА-ХУУРАК.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ИЗВЕЩЕНИЕ

В администрацию Каа-Хемского района поступило заявление от гр. **Хомушку Азияны Александровны** о предоставлении земельного участка на праве аренды из земель населенного пункта, под индивидуальное жилищное строительство, общей площадью 1200 кв.м., (площадь ориентировочная, уточняется по материалам межевания), расположенного по адресу (имеющего адресные ориентиры): Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Строительная, дом 34.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации администрация Каа-Хемского района принимает письменные возражения по данному заявлению.

Управляющая делами администрации района Г.А.Куулар.

В администрацию Каа-Хемского района поступило заявление от гр. **Хомушку Галины Байтыевны** о предоставлении земельного участка на праве аренды из земель населенного пункта, под индивидуальное жилищное строительство, общей площадью 1000 кв.м., (площадь ориентировочная, уточняется по материалам межевания), расположенного по адресу (имеющего адресные ориентиры): Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Даргат, дом 68.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации администрация Каа-Хемского района принимает письменные возражения по данному заявлению.

Управляющая делами администрации района Г.А.Куулар.

В администрацию Каа-Хемского района поступило заявление от гр. **Ховалыг Эртине Кызыл-ооловича** о предоставлении земельного участка из земель сельскохозяйственного назначения (пастбища), общей площадью 600000 кв.м., (площадь ориентировочная, уточняется по материалам межевания), расположенного по адресу (имеющего адресные ориентиры): Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Суг-Бажы, местечко Нижний Теректиг, для сельскохозяйственного использования, в аренду сроком на 49 лет.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации администрация Каа-Хемского района принимает письменные возражения по данному заявлению.

Управляющая делами администрации района Г.А.Куулар.

Барыын-Хемчик кожуунуң Кызыл-Мажалык ортумаак школазын 2008 чылда дооскан **Айдың Иванович ООРЖАКТЫҢ** адынга тывыскан 17АА0010955 аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, хүлээп алышкын өрээли — 2-30-69, редакторуң оралакчызы — 2-19-87, бухгалтерия — 2-18-10.

КИЛДИСТЕР: нитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөрөдиге, көдээ ажыл-агый килдизи — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, реклама килдизи — 8-923-383-78-88, очулга — 2-03-87, үлетпур — 2-40-77, тел/факс (394-22) 2-17-94.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 3 ама.

Тираж 8263. Чагыг 58. Номериң парлагже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Байыр чедиришкенин

ЫРАККЫ АМУР ОБЛАЗЫН

Силерге ыраккы Амур областың Благовещенск хоорай чагаавыс бижип олур бис! Майның кайгамчык чылыг үезинде кижилеривис, Чөөн-Хемчик кожуунуң Хорум-Даг сумузуң аттыг уруглар садында хөй-хөй чылдар иштинде удуртукчу чоруур угбавыс **Алена Алексеевна МОНГУШ** база хууда малчыннап чоруур акывыс **Эртине Алексеевич МОНГУШ**, **Алла Геннадьевна МОНГУШ**, **Анджела Кан-Мергеновна** төрүттүнгөн хүннери. Эргим кижилеривиске аас-кежикти, кышылды, ак сүт дег орукту сеткиливис ханызындан күзеп ол Хүндүкел-биле, Мирада, Батый

МАНДЫП ӨС-ЛЕ!

(Тываның ном чидирер чериниң редактору **Д. Монгуштуң уруунга тураскааткан йөр.**)

Адазының, иезиниң
Адап алган Айыраазы
Улу чылда бодарааштын,
Улу чылда төрүттүнгөн.
Ынчангаштын ада-иен чассыг уруу
Эрес-шогаа өзүп-ле көр, мандып өс-ле!
Улу дээрге кудай дээрниң ээзи-дир
Улу дээрге күчү-күштүг амытан-дыр,
Улу дээрге баажы чок тывызык-тыр,
Улу чылдыг анаа эвес кижидир сен.
Ынчангаштын Улу чылдың
Эң-не эки талалары сеңээ турзун!
Чылың демдээ — кудай дээрниң ээзи болур
Чырыткылыг, тывызыксыг Улу ол-дур.
Айның демдээ — ие черниң агаары-дыр
Амыдырал чаяакчызы — суггарыкчы
Ынчангаштын амыдырал-чуртталга-даа узун б
Бодалдарың, күзелдерин бүдүп чорзун!
Өөр-өнер чонувустуң аразыңа
Алдар-аттыг кижидир боор сен
Үлүүң кирип чоргаар, хертең чурттап чору,
Ынчангаштын камгалакчы бурганнарын ачызы
Орууң ажык ак-ла болзун! Курай! Курай!

Ни

РоссельхозБанк

СВОЙ ВКЛАД с растущей ставкой

звонок по России бесплатный
8 800 200-02-90
WWW.RSHB.RU

Вклад для физических лиц «Свой вклад» принимается с 09.04.2013 по 30.09.2013 (включительно) на сумму от 3000 рублей РФ, максимальная сумма — без ограничений, на срок 91 день с возможностью автоматической пролонгации на тот же срок (не более 4 раз). *Ставка по вкладу 6% годовых, после 1-ой пролонгации — 7%, 2-ой — 8%, 3-ей — 9%, 4-ой — 11% годовых. Дополнительные взносы и расходные операции по вкладу не предусмотрены. Проценты выплачиваются в день окончания срока вклада путем перечисления их сумме вклада (капитализация) либо перечисления на счет вкладчика, открытый в Банке. При досрочном востребовании вклада на первоначальном сроке-проценты начисляются по ставке вклада «До востребования». При досрочном востребовании пролонгированного вклада — проценты по всем предшествующим срокам сохраняются, а проценты за последний срок начисляются по ставке вклада «До востребования» (0,01% в рублях РФ на 01.04.2013). ОАО «Россельхозбанк».

Расч. счет № 40603810900004000277 Корр.счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникация адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанниң Тыва Республикага биле эргели «Шын» солуну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткээн. Херекчи дугаары — ПИ № ТУ17-00068. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1). Солунда парлааттыңан материалдарның авторларының бодалдары редакцияга туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыңан саннары болгаш өске-даа дыңнадылары дээш авторлар боттары харыылаар.